

POPULAȚIA ȘI AȘEZĂRILE COMPLEXULUI DEPRESIONAR
IARA — HĂȘDATE — SĂVĂDISLA, ÎN CONTEXTUL CONDIȚIILOR
NATURALE ȘI SOCIAL—ISTORICE*

AUREL MAIER, VASILE SURD

Teritoriul analizat cuprinde depresiunile Iara, Hășdate și Săvădisla, însumând o suprafață de circa 286 km². Limitele sînt trasate de masivul Gilău — Muntele Mare, spre vest, creasta calcaroasă a Petreștilor la sud, interfluviul dintre Valea Turenilor și Miceștilor la est, și masivul deluros al Feleacului spre nord și nord-est. În partea de nord-vest, depresiunea Săvădisla se leagă de culoarul larg al Someșului Mic. Dacă în vest și sud limitele sînt bine conturate, cele din nord și est sînt mai puțin tranșante, depresiunea Hășdatelor trimitînd prelungiri sub forma unor microdepresiuni, spre masivul deluros al Feleacului.

Relieful își pune amprenta asupra poziției așezărilor, ca și asupra economiei. Se diferențiază un relief al zonelor joase, axat pe principalele cursuri de apă, și unul al zonelor înalte sau al interfluviilor. În prima categorie se include vatra depresiunilor cu extensiuni maxime între Surduc și Băișoara, pentru bazinetul Iara și Crăești — Lita pentru cel al Hășdatelor, care constituie și principala zonă de concentrare a așezărilor. Localitățile sînt mici și mijlocii, în funcție de relativa izolare, din trecut, față de principalele căi de comunicație și de economie agrară dominantă, în condițiile unor proprietăți mici. Interfluviile, în general bine individualizate, nu sînt favorabile dezvoltării așezărilor, cele existente (Agris, Plaiuri, Filea de Sus etc.) fiind sate mici, situate în bazine de obîrșie.

Dintre factorii naturali, rețeaua hidrografică constituie elementul principal în organizarea și dezvoltarea diferențiată a căilor de comunicație și așezărilor. În depresiunile Iara și Săvădisla satele sînt amplasate, astfel, în lunca și pe terasele inferioare ale râului Iara, respectiv Finișel, cu debite mai constante, (asigurate în sectorul montan al cursurilor lor) și cu pantă de scurgere mai accentuată. În cea a Hășdatelor, al cărui bazin hidrografic se suprapune în totalitate complexului depresionar, cu un grad redus de împădurire și pantă de scurgere mică, debitele prezintă mari fluctuații, cu frecvente inundații la nivelul albiei majore și chiar al terasei inferioare; așezările evită asemenea zone, vulnerabile, preferînd văile secundare, cu pante mai accentuate și pericol de inundații restrîns.

Condițiile climatice (precipitații 550—600 mm, temperatura medie anuală, 8—9°C) permit dezvoltarea unei economii agrare (caracter zootehnic—cerealier), cu unele diferențieri de ordin local). Pomicultura

* Comunicare susținută la Simpozionul „Om — resurse, populație — mediu” aprilie 1974, Cluj-Napoca.

preferă versanții, valorificând terenurile improprii altor culturi, și evitând vetrele joase, afectate de inversiuni termice și de tendințe de înmlăștinire.

Deși există unele resurse ale subsolului (fier, calcar, argilă, nisipuri) acestea n-au intrat în circuitul economic local și național decît în ultima vreme, constituind premise pentru creșterea potențialului economic al unora dintre așezări (Băișoara, Făgetu Ierii, Mașca, Petreștii de Jos, Hășdate etc.).

Cadrul natural relativ favorabil, complementat de o rețea de drumuri cu grad de viabilitate variat, a permis continuitatea și dezvoltarea localităților în timp, dovedită prin săpăturile arheologice de la Petreștii de Jos, Mircești, Iara, Băișoara etc. (D. Tudor, 1968), cît și de atestările documentare, majoritatea localităților fiind amintite din secolele XII—XIII (C. Suci u, 1967—1968).

La începutul secolului XX, totalul populației se ridică la circa 22 000 locuitori. În evoluția sa numerică din ultimul secol se disting trei etape:

— între 1900 — 1956 o creștere totală de 90% (media anuală 0,2%), afectată și de cele două războaie mondiale;

— în perioada 1956—1966 o scădere accentuată (1,7% media anuală) condiționată de fenomenul firesc al deplasării definitive a unui număr important de locuitori spre cele două centre urbane în plin avînt economic (Cluj-Napoca și Turda);

— a treia perioadă (1966—1974) este marcată printr-o stabilizare a numărului populației (20 105 locuitori în 1966 și 20 101 în 1974) prin redresarea sporului natural în urma măsurilor inițiate de stat (1968) deși sporul migratoriu, în majoritatea așezărilor, s-a menținut negativ.

Densitatea populației în teritoriu este de 74 loc./km² (față de 102 loc./km² la nivelul județului Cluj). Predomină localitățile mici și lipsesc centrele urbane.

În acțiunea de sistematizare a rețelei de așezări, o importanță mai mare o prezintă densitatea populației în vatră (densitatea rezidențială), cu 16 loc./ha (față de 8—10 loc./ha pe țară) indicînd predominarea localităților cu o structură adunată. Nici această densitate nu este satisfăcătoare, tendința fiind de a realiza valoarea medie de 40 loc./ha. Densități mai mari (peste media teritoriului analizat) se înregistrează în localitățile mici, unde condițiile de relief (bazinete de obîrșie) nu au permis extinderea vetrei (Finișel 21,1 loc./ha, Stolna 16,4 loc./ha etc.), dar și în cazul unor localități mari (Săvădisla și Vlahă), alungite pe văile în culoar, fără posibilități de extindere laterală a vetrei.

Din analiza datelor statistice (recensămîntul din 1966) se constată că grupa 0—15 ani deține, în medie, între 20—30% din totalul populației (cîteva sate înregistrează proporții mai ridicate: Săcel 37%, Băișoara 35%, Valea Agrișului 35%; iar altele mai mici: Săvădisla 19%, Borzești 17%, Vălișoara 13%). Grupa 16—65 ani (populația aptă de muncă) deține 60—70% (în puține situații se depășește pozitiv sau negativ această limită: Săcel 55%, Băișoara 58%, Petreștii de Jos 59%, Săvădisla 74%, Vălișoara 73%, Făgetu Ierii 71%) iar cea de peste 65 ani, 10—15%.

Actuala structură pe grupe de vîrstă a populației este favorabilă sub aspectul asigurării persoanelor apte de muncă, în prezent și în perspectivă. Unele sate manifestă însă tendința de îmbătrînire (Borzești, Vălișoara, Săvădisla etc.).

Procentul mediu al populației active reprezintă 66% din total, cu valoare minimă de 41% (Finișel) și maximă de 75% (Borzești). Majoritatea localităților se încadrează, ca pondere a populației active, între 55—70% (14% din numărul localităților sub 55% sau peste 70%, 26% din total între 65—70%, iar restul, deci majoritatea, cu valori intermediare).

În general, localitățile cu pondere mare a populației active sînt centre cu profil agricol. Cele cu procentaj mai redus (Iara, Băișoara, Săvădisla, Vlaha, Finișel etc.) au mai mulți angajați (capabili să întrețină și membrii familiei) legați de numărul mai mare al dotărilor social-culturale, administrative, de existența unor ateliere meșteșugărești, cariere. Din totalul populației active, femeile reprezintă 49%, indicile de feminitate a populației active fiind de 98,2 femei/100 bărbați (pe țară, 82,5 femei/100 bărbați). Cu 188 femei/100 bărbați în muncile agricole, se evidențiază clar fenomenul de feminizare a acestora. Din totalul populației active agricole, femeile reprezintă 59%, în unele localități, ponderea acestora fiind covârșitoare (Liteni 66%, Petreștii de Jos 70%, Vlaha 78%, Săvădisla 82%) adică tocmai în cele cu navetism bine accentuat.

Pe ramuri, peste 80% din numărul populației active lucrează în agricultură, cu excepția localităților Iara (47%), Săvădisla (53%) și Vlaha (60%), cu un număr mare de meseriași (dulgheri, zidari) angajați proprii sau navetiști înspre Cluj-Napoca, (în cazul ultimelor două exemple). Sînt și unele situații (Deleni, Băișoara) unde procentul populației active agricole relativ scăzut (65%) se explică prin numărul mare al angajaților în cariera de la Săndulești (Deleni) și în administrație sau în transporturi (Băișoara).

Condițiile naturale (lățimea interfluviilor, gradul de fragmentare al reliefului, densitatea rețelei hidrografice) ca și cele social-istorice se răsfrîng în textura, structura și mărimea satelor.

Majoritatea așezărilor se încadrează în tipul de structură adunat, cu două variante: de-a lungul văilor și drumurilor (Iara, Micești, Băișoara, Crăești, Săvădisla) și în bazine de obîrșie (Săliște, Ciurila, Livada etc.). La satele din zona de contact cu muntele apare tendința de răsfirare (Cacova Ierii, Mașca, Hășdate). Condițiile de relief au avut un rol important în definirea formei așezărilor: concentrică pentru bazinele de obîrșie, alungite pe văi sau drumurile principale.

În ceea ce privește mărimea satelor, din totalul de 35 localități 43% au între 250—500 locuitori, 8,5% sub 250 locuitori și numai 11% peste 1 000 locuitori. Doar Iara depășește 1 600 locuitori.

În acțiunea de sistematizare ridică probleme tocmai așezările mici, sub 500 locuitori, unele din ele putînd fi supuse dezafectării (Măgura Ierii, Valea Agrișului) sau compactizării (Filea de Sus—Filea de Jos, Șutu—Pădureni, Petreștii de Sus—Petreștii de Mijloc etc.).

Predominarea satelor mici se reflectă în densitatea mare de localități la 100 km² (13 localități/100 km²), cu 16 localități/100 km² în depresiunea Hășdatelor, datorită fragmentării accentuate a reliefului și existenței proprietăților mici.

Densitatea mare a așezărilor este scoasă în evidență și de indicele de dispersie (24 de localități au indicele de dispersie cuprins între 1 și 2, 4 așezări mai mici de 1, iar 7 între 2 și 4). Fiind o arie cu dispersie foarte mică, complexul depresionar se înscrie printre regiunile cu cea mai mare concentrare a așezărilor din țară, ceea ce ridică dificultăți în acțiunea de sistematizare. În etapa actuală de sistematizare se recomandă o reorganizare a gospodăriilor în vatră. Ca notă generală, este recomandabilă sporirea viabilității drumurilor de acces spre toate localitățile laterale față de cele două șosele de interes județean.

Condițiile naturale și cele social-istorice și-au pus amprenta și asupra tipurilor funcționale ale așezărilor, cu predominanța absolută a celor agricole. În cadrul acestei categorii se diferențiază:

— Așezările cu funcția agricolă propriu-zisă (populația agricolă peste 80%). Unele dintre ele au un potențial economic mai ridicat: sedii de C.A.P. și brigăzi S.M.A. (Micești, Petrești de Jos, Hășdate etc.). Acestea pot fi întărite cu noi dotări social-economice, dispunând și de un potențial demografic corespunzător.

— Așezările cu funcția principală agricolă și complementară de cazare, a căror populație neagrăcolă deține pondere însemnată (Deleni 35%, Finișel 30%, Vlaha 39%).

— Așezările cu funcția principală agricolă și complementară de servicii (Băișoara, cu populația ocupată în sfera serviciilor în proporție de 26%). Funcția complementară de servicii poate fi întărită, ținându-se cont că localitatea reprezintă poarta de intrare spre zona turistică a Muntelui Mare.

A doua categorie o formează localitățile cu funcții mixte (Iara, Săvădisla). Din populația activă neagrăcolă (circa 50%) cea mai mare parte își desfășoară activitatea în cadrul localității în instituțiile și atelierele meșteșugărești locale. Prin funcțiile și potențialul lor demografic, social-economic și de poziție, constituie centre de polarizare locală, existând premise de încadrare, în viitor, în categoria localităților urbane.

În acțiunea de sistematizare, pe lângă clasificarea funcțională a așezărilor, considerăm că prezintă importanță și o clasificare din punctul de vedere al înzestrărilor social-edilitare. Sub acest aspect putem distinge trei categorii de localități (fig. 1.):

— localități foarte mici, cu înzestrări pentru servicii de frecvență și permanență cotidiană (școli generale de 4 ani, magazine sătești), sfera lor de influență nedepășind limita așezării (Săliște, Pruniș, Plaiuri, Șutu, Pădureni etc.);

— localități mici, cu înzestrări suplimentare pentru servicii de frecvență periodică (școli generale de 10 ani, cămine culturale, ateliere ale cooperăției meșteșugărești) deserving și localitățile din prima ca-

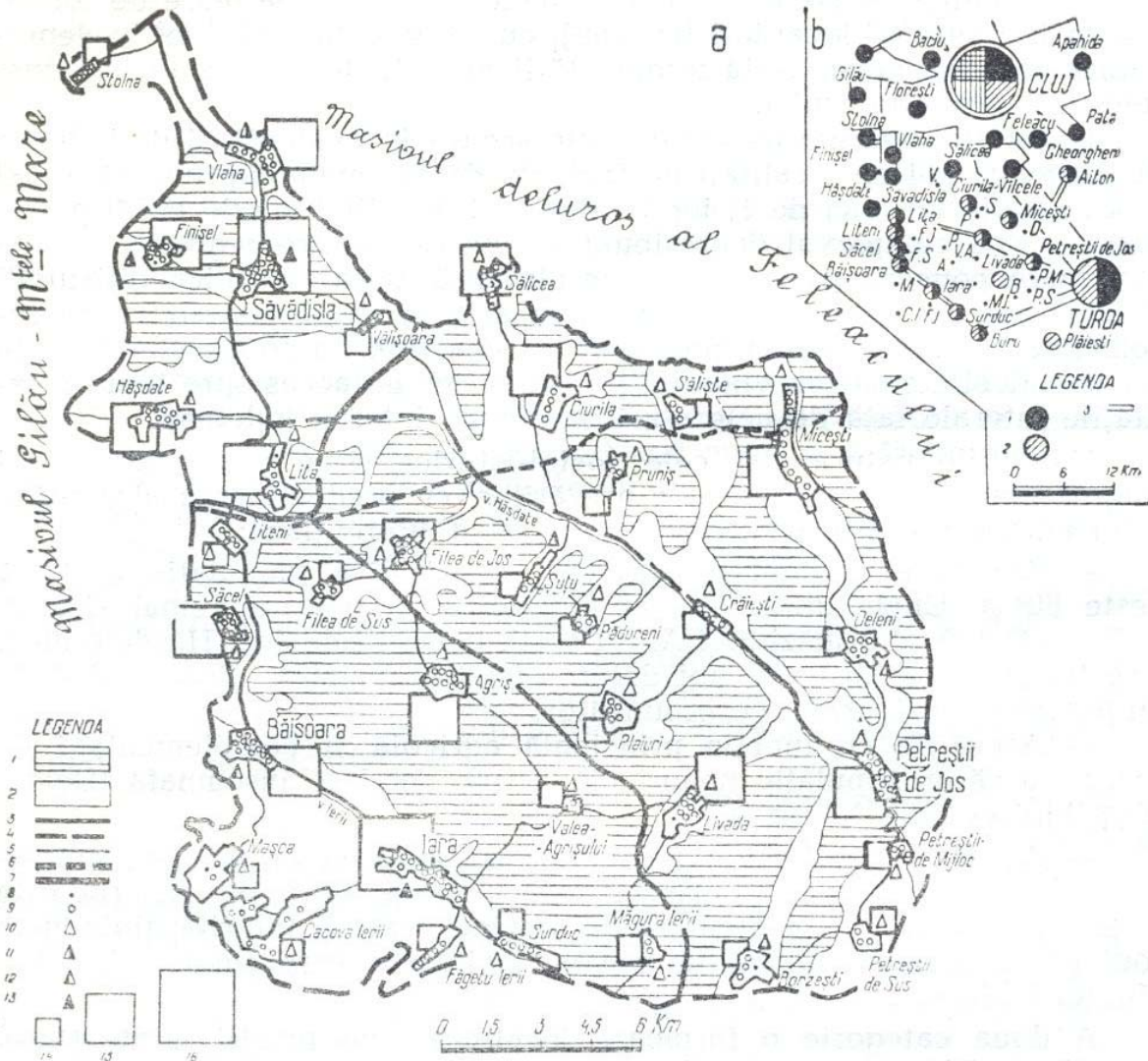

Fig. 1. A. Așezările complexului depresionar Iara- Hășdate- Săvădisla. 1. zona de interfluviu; 2. complex de vale; 3. drum județean modernizat; 4. drum județean nemodernizat; 5. drumuri comunale; 6. limita dintre zonele de influență a municipiilor Cluj-Napoca și Turda; 7. limita zonelor de influență a localităților Iara și Săvădisla; 8. 50 locuitori; 9. 100 locuitori; 10. așezări rurale agricole propriu-zise; 11. așezări rurale agricole și de cazare; 12. așezări rurale agricole și de servicii; 13. așezări rurale cu funcții mixte; 14. localități foarte mici cu înzestrări de servicii de frecvență și permanență cotidiană; 15. localități mici cu înzestrări suplimentare pentru servicii de frecvență periodică; 16. localități mijlocii cu înzestrări suplimentare pentru servicii și deservire zonală. B. Deservirea localităților cu mijloace auto. 1. localități deservite de autobaza Cluj-Napoca; 2. localități deservite de autobaza Turda; 3. 1 mm = două autobuse.

tegorie. În majoritatea cazurilor aceste localități sînt și centre de comună (Petreștii de Jos, Ciurila, Băișoara etc.);

— localități mijlocii cu înzestrări suplimentare pentru servicii și deserviri zonale (spitale, școli profesionale, magazine universale, puncte de exploatare auto); Săvădisla și Iara, centre de polarizare pentru întreaga regiune.

Lipsa centrelor urbane în complexul depresionar este suplinită de existența, în apropiere, a municipiilor Cluj-Napoca și Turda, care își exercită influența asupra întregii zone. Delimitarea zonelor de influență a celor două centre urbane a fost facilitată de poziția localităților față de principalele căi de comunicație, posibilitățile, mijloacele și scopurile de deplasare a populației. Cluj-Napoca, prin funcția sa de reședință de județ, își exercită influență asupra întregii zone. Sub aspect economic, în special al furnizării forței de muncă, zona sa de influență se extinde doar asupra părții nord-vestice, incluzând localitățile Stolna, Vlaha, Vălișoara, Finișel, Săvădisla, Sălicea, Ciurila, Săliște, Hășdate. Restul localităților gravitează înspre municipiul Turda.

Întărirea cu dotări a localităților favorizate sub aspectul potențialului economic actual, dezvoltarea, în continuare, a unor activități meșteșugărești, valorificând resursele și tradițiile locale, constituie factori de menținere a populației în teritoriu și de promovare, în viitor, a cel puțin două așezări în categoria localităților urbane (Iara și Săvădisla).

BIBLIOGRAFIE

1. Bold, I., Matei, M., Săbădeanu, P., *Sistematizare rurală*, Ed. tehnică, București, 1974.
2. Gusti, G., *Forme noi de așezări. Studiu prospectiv de sistematizare macroteritorială*, Ed. tehnică, București, 1974.
3. Suci, C., *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, vol. I—II, Ed. Academiei, București, 1967—1968.
4. Tudor, D., *Orașe, târguri și sate în Dacia Romană*, Ed. științifică, București, 1968.

DIE BEVÖLKERUNG UND SIEDLUNGEN DES SENKENGEBIETS IARA — HĂȘDATE — SĂVĂDISLA, IM ZUSAMMENHANG MIT DEN NATÜRLICHEN UND SOZIAL-ÖKONOMISCHEN BEDINGUNGEN

(Zusammenfassung)

Das Senkengebiet Iara- Hășdate- Săvădisla, welches in der Übergangszone von den Westkarpaten zum Transsilvanischen Hochland liegt, stellt eine Einheit mit eigenen physisch- und wirtschaftsgeographischen Wesenzügen dar. Das Gewässernetz spielte und spielt auch gegenwärtig eine prägnante Rolle in der Wirtschaft dieser Einheit; als wichtiger Faktor in der Organisierung und Entwicklung des Siedlungsnetzes sowie der Verkehrsadern.

Das ziemlich dichte Siedlungsnetz (13 Ortschaften/100 km²) vermeidet im allgemeinen die Wasserscheiden und den Lauf des Hășdate-Flusses und beschränkt sich meistens auf die kleinen Senken.

Die numerische Entwicklung der Bevölkerung, die Alters- und Berufsstruktur werden in ihrer Abhängigkeit von den sozial-historischen und wirtschaftlichen Faktoren analysiert, wobei örtliche Besonderheiten hervorgehoben werden.

Die Landwirtschaft, als wichtigster Wirtschaftszweig, prägt die Physiognomie und Verteilung des Siedlungsnetzes; einige Differenzierungen werden durch Bodenschätze oder durch die Nähe der beiden Städte Cluj-Napoca und Turda hervorgerufen.